

SĂPĂTURILE DE LA COSTIȘA*

(r. Buhuși, reg. Bacău)

PE DEALUL cetățuiei din comuna Costișa, a fost cercetată încă din 1937, de către Radu Vulpe și C. Mătasă o stațiune din epoca bronzului, găsindu-se, împreună cu urme de chirpic, un material ceramic de un aspect încă necunoscut la noi în țară¹. În 1959, ca delegat al Institutului de arheologie al Academiei R.P.R., am executat săpături pe scară mai întinsă, pentru a lămuri problemele ce se puneau în legătură cu acest aspect al epocii bronzului².

Așezarea se află deasupra satului Costișa, pe terasa superioară din stînga văii Bistriței, pe un tăpșan de formă elipsoidală, mărginit de ripe adînci și legat de restul terasei printr-o șa, tăiată încă din antichitate prin două șanțuri de apărare (fig. 1, șanțurile 2 și 3). Locul, care a avut astfel rolul unei acropole fortificate, pentru a fi făcut inexpugnabil dinspre valea Bistriței, a fost înconjurat și pe laturile de SV și de N cu un șanț de apărare săpat de-a curmezișul pantei (fig. 1, șanțul 1). În vechime au fost locuite atît cetățuia, afară de pante, cît și șaua. Săpăturile noastre au început prin două secțiuni late de 1,5 m, dispuse în cruce, în lungul și latul acropolei (lung. 100 × lăț. 46 m); ele s-au extins apoi în unghiul de SE al crucii prin secțiuni perpendiculare pe marginea de E și pe axul longitudinal al stațiunii. Șaua a fost de asemenea secționată, în lungul ei, astfel ca secțiunea să cuprindă cele două șanțuri de apărare, care o delimitează la E și la V (fig. 1).

Stratigrafia se prezintă astfel: baza o formează loess-ul galben peste care s-a așezat un strat brun-gălbui cu material precucutenian, gros de circa 0,30—0,35 m. Peste acesta se constată o depunere brună de 0,15 m grosime, aparținînd culturii Cucuteni A₁ (= Izvoare II₂). Aceasta e suprapusă de o depunere cu o grosime variînd în jurul a 0,25 m, din epoca bronzului, divizată în două straturi dintre care unul, de culoare brun-cenușie, este asociat cu material al culturii Costișa, iar celălalt, de culoare cenușie închisă, asociat cu niveluri de bolovani, aparține fazei mijlocii a culturii Monteoru. Așezarea a fost locuită și în epoca feudală tirzie (sec. XVIII sau XIX), din care vreme s-au găsit bordeie și cuptoare pentru afumat prune.

Șanțurile de fortificație au fost săpate foarte probabil în epoca bronzului, în timpul locuirii Monteoru. Cioburile cele mai recente, găsite în fundul șanțului 1 și 2, sînt monteoriene. Șanțul 3 n-a fost explorat încă pînă la bază. În fundul șanțului 1 s-au găsit urme de cărbune, care ar putea proveni de la o eventuală palisadă de lemn incendiată. Tot aici s-au găsit și mai multe pietre rotunde fasonate, servind la lupta cu praștia, vestigii ale vreunui atac.

* Din colectiv au făcut parte: Al. Vulpe (responsabil), C. Mătasă, M. Zamoșteanu, Marilena Florescu, Ioana Zamoșteanu, Valentina Veselovski-Bușilă, A. Buzilă.

¹ Cf. C. Mătasă, *Cercetări din preistoria județului Neamț*, în *BCMI*, 1938, 97, p. 29, fig. 50.

² Lucrările finanțate de Muzeul regional de arheologie din Piatra-Neamț, care ne-a acordat sprijin și prin colaboratorii săi, s-au desfășurat în cursul anului 1959 în două campanii, de la 8 iunie la 5 iulie și de la 10 septembrie la 12 octombrie. Desenele au fost executate de A. Buzilă.

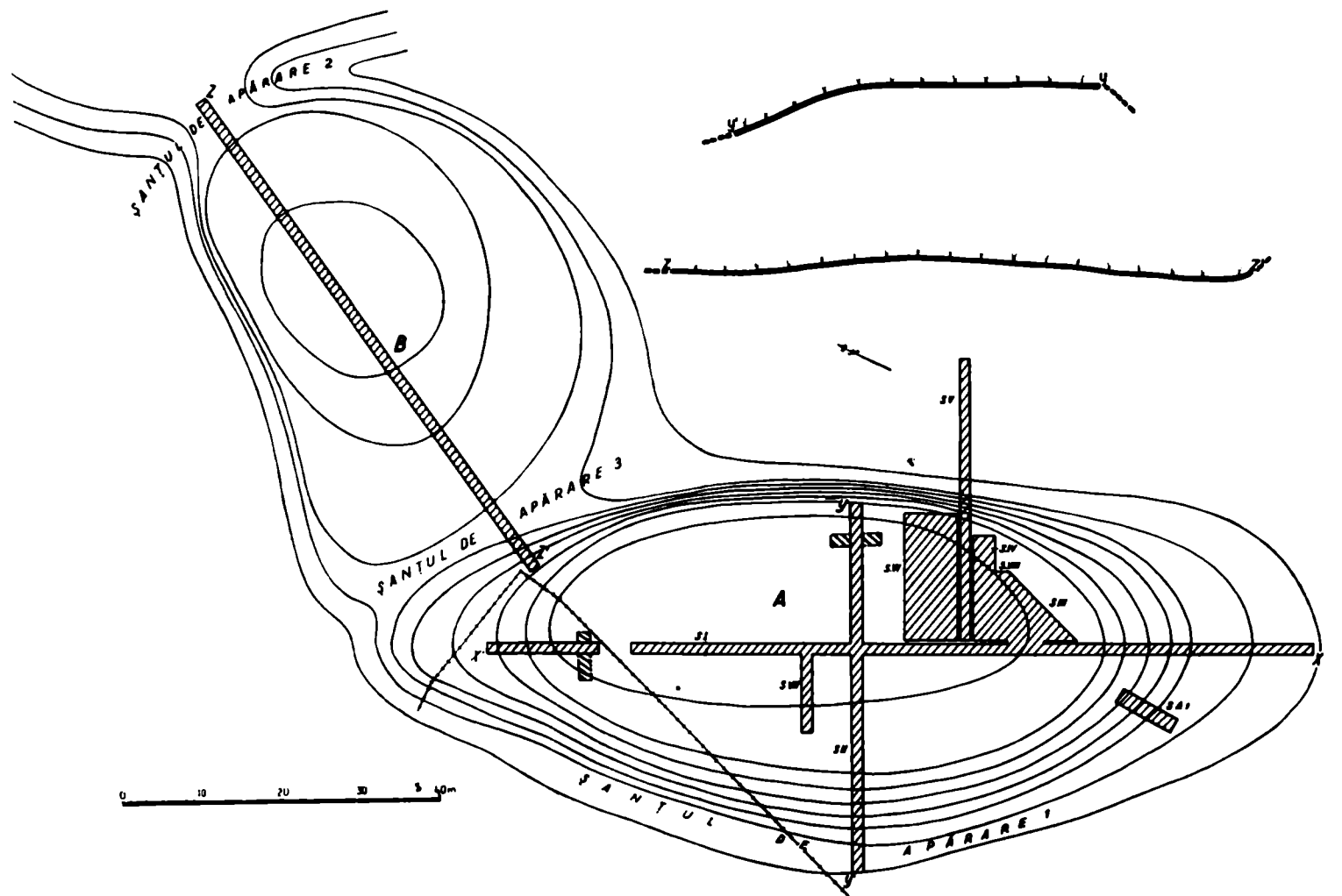
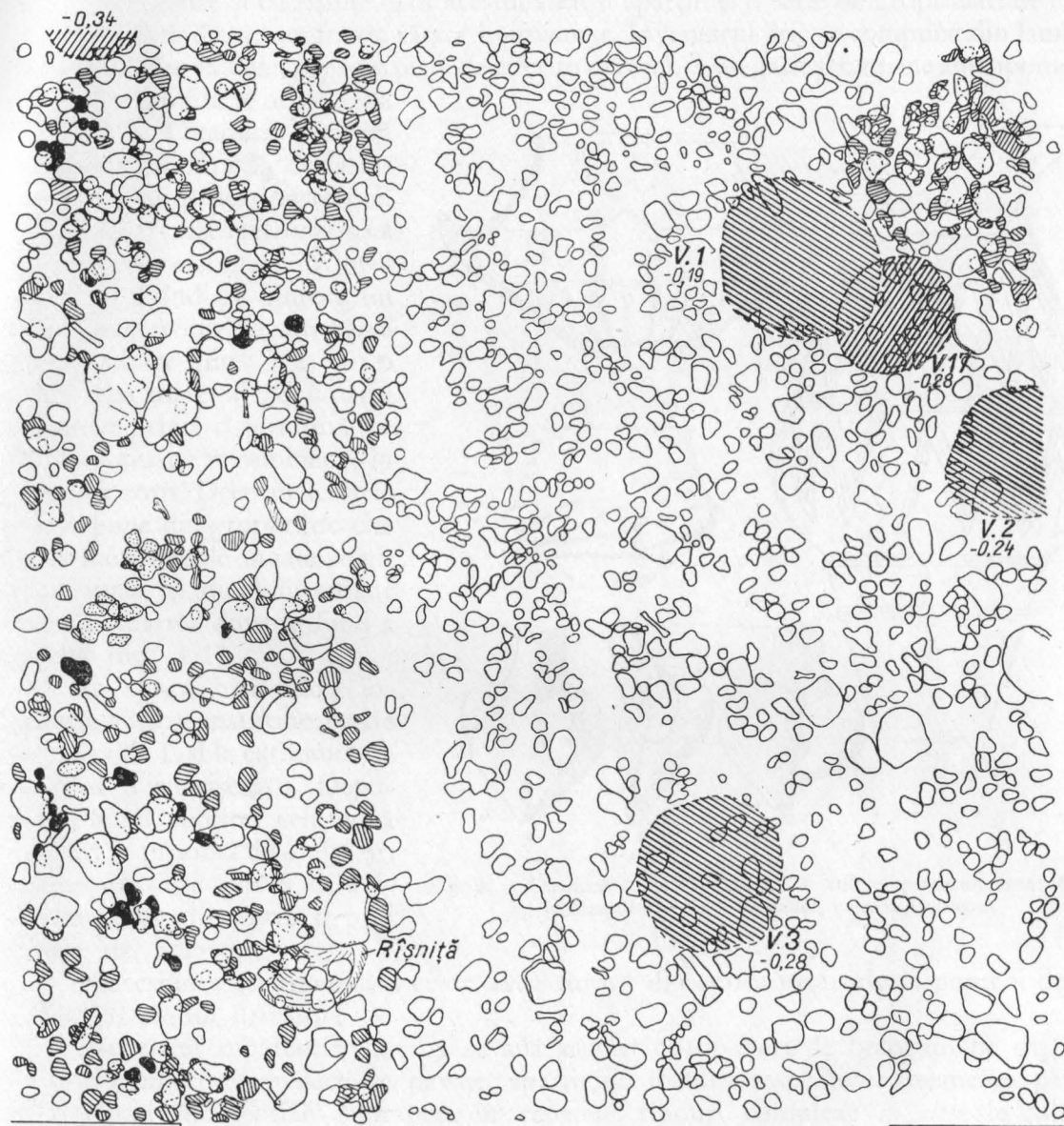

Fig. 1: Planul așezării de la Costiș.

Legenda

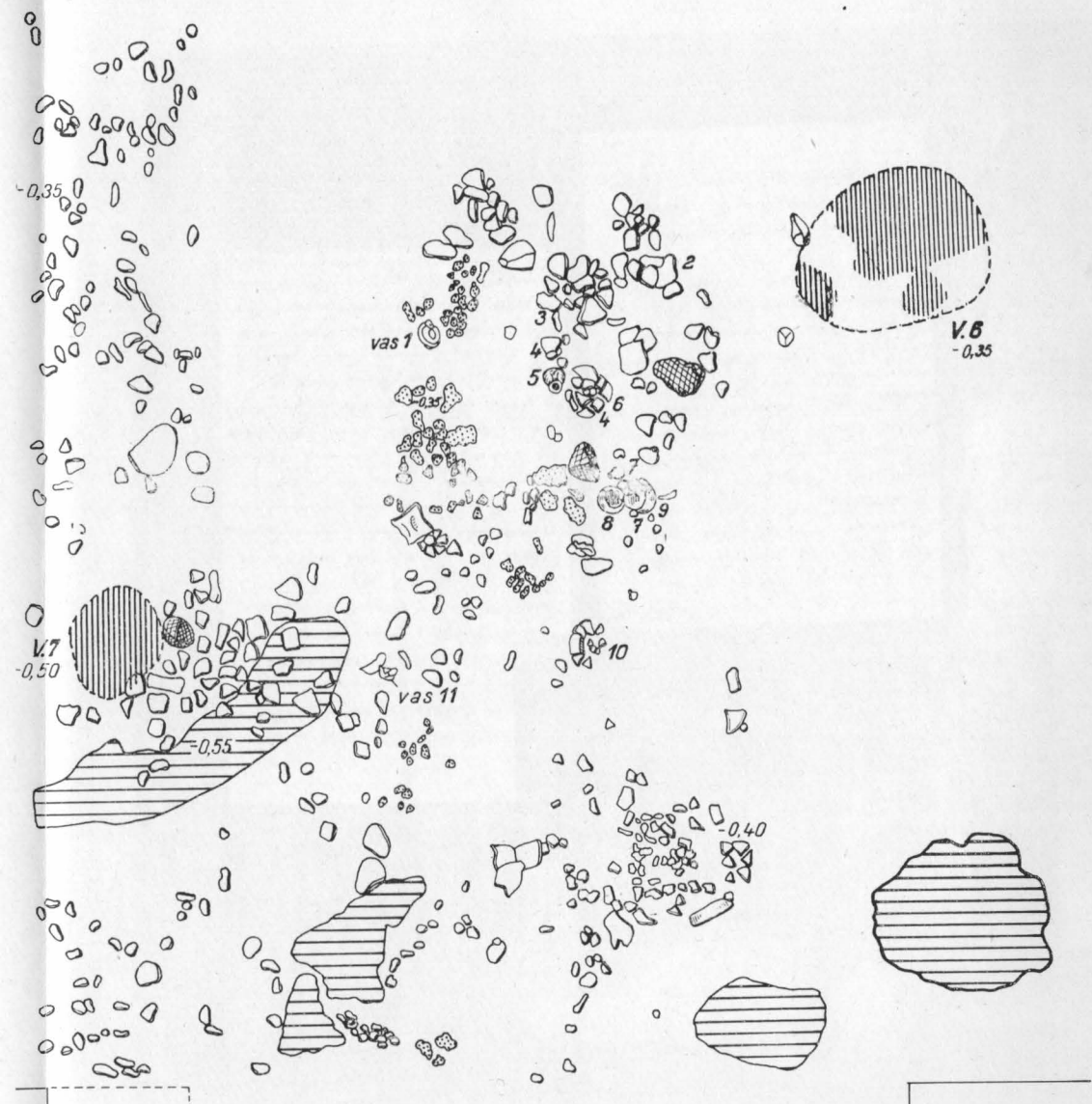
la - 0,25 m

- Pietre
- Chirpici
- Vetre

la - 0,35 m

- Pietre
- Chirpici
- Vetre

a)

Legenda

la - 0,50 m

- Pietre
- Chirpici
- Vetre
- Podea arsă
- Cioburi
- 2,3 etc. = Vase „in situ“

b)

Fig. 2. — Porțiunea din săpătură: a) nivel cultura Monteoru; b) nivel cultura Costișa. Cele două nivele se suprapun.

Stratul precucutenian este relativ sărac în material ceramic. S-au găsit, în special în centrul așezării, multe oase de animale, într-un loc descoperindu-se chiar o grămadă mare de asemenea oase, printre care predomină cele de vită mare, amestecate cu cioburi caracteristice și cu rîșnițe. Tot acestui strat îi aparțin și o serie de gropi mari de circa 1,5 pînă la 2 m diametru, foarte sărace în inventar. Inventarul litic se compune din lame de silex de culoare cafenie, topoare plate de diferite mărimi. S-au găsit și figurine antropomorfe cu steatopigie foarte accentuată (fig. 3/3)¹. Ceramica prezintă asemănări cu faza I₂ de la Izvoare și o sumă de aspecte noi. Remarcăm o ceașcă bitronconică cu caneluri orizontale în jurul gîtului și avînd pe pîntece un decor incis, constînd din benzi simple oblice (fig. 3/2) și o ceașcă mai mare, avînd umărul accentuat printr-o gîuitură pe care sînt situate proeminențe în formă de corn. Decorul acesteia se compune din grupuri de cîte patru mici alveole situate pe gît și pe umăr și din linii radiale incise pe partea dinspre fund a vasului (fig. 3/1).

În epoca bronzului, locuințele au fost mai concentrate pe latura de E și la extremitățile de N și S ale așezării. Depunerea fiind subțire, cele două niveluri se prezintă de multe ori telescopate. Ele pot fi delimitate mai ales prin vetre și prin pavaje de bolovani.

Sucesiunea stratigrafică a celor două culturi din epoca bronzului a putut fi determinată în modul următor:

Materialul monteorian *in situ* se află asociat cu niveluri de bolovani de rîu care nu pot fi interpretate decît ca pavaje, aparținînd locuirii respective. Asemenea pavaje cu material monteorian suprapun în repetate rînduri complexe *in situ* ale culturii Costișa (fig. 2). Pe întreaga suprafață săpată nu a fost observat un singur caz care să permită o interpretare în sens invers. Suprapunerile au fost însă destul de rare deoarece purtătorii culturii Monteoru au ales, pentru locuințele lor, spații libere din așezarea anterioară sau au procedat la o curățire a resturilor de locuire precedente. Mai ales în partea de SE a cetății au putut fi observate bine o serie de suprapuneri care au dus la prezentele concluzii. Astfel, în secțiunea III s-au descoperit trei vetre suprapuse. Nu este vorba de o refacere în cadrul aceleiași faze, ci de faze diferite. Vatra de deasupra este așezată direct pe pavajul de bolovani, cea intermediară stă pe un strat de cioburi ale culturii Costișa (ea este totuși monteoriană deoarece în respectivul strat de cioburi s-au găsit și două fragmente monteoriene), cea de jos are lipitura direct pe pămînt și

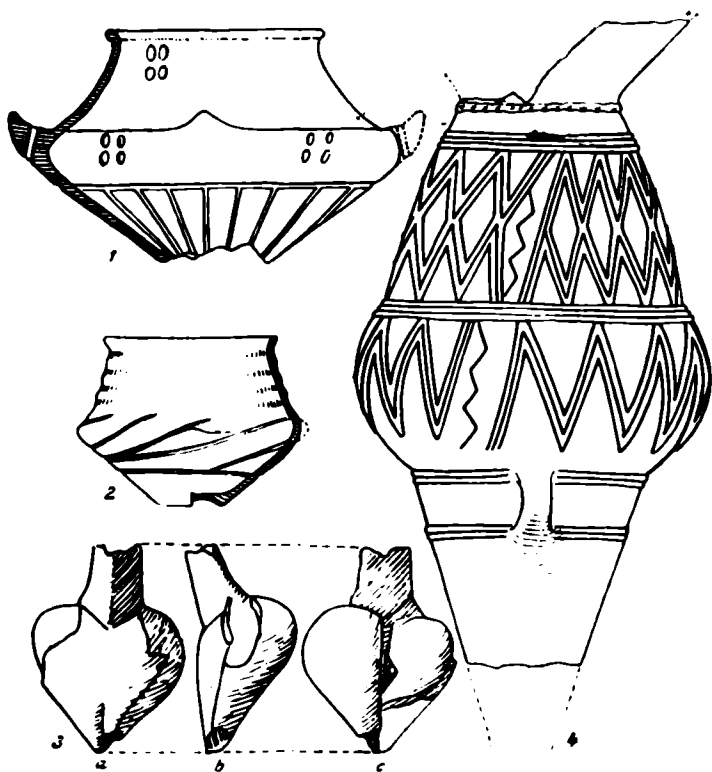

Fig. 3. — Ceramică de la Costișa: 1—3. cultura precucuteniană; 4, vas de ofrandă cu decor în relief, cultura Monteoru.

¹ R. Vulpe, *Izvoare, Monografie arheologică*, București, 1958, p. 103 și fig. 76—80.

ca nivel corespunde locuinței Costișa, de alături. Lângă o altă vatră din nivelul superior, cu crusta lipită direct pe pavajul de bolovani (vatra 9 din Secțiunea IV), s-a găsit o ceașcă mare monteoriană *in situ* constituind unul din indiciile de datare ale acestui nivel. Sub această vatră s-au găsit un complex de cioburi și un vas întregibil de tip Costișa. De asemenea, deasupra locuinței din secțiunile VIII și III aparținând culturii Costișa, s-a putut identifica o depunere monteoriană, groasă de 0,15—0,20 m inclusiv pavajul de bolovani. Acestea sînt unele

din datele cele mai evidente care demonstrează importanta relație stratigrafică dintre culturile Costișa (jos) și Monteoru (deasupra).

În cadrul locuirii Costișa se întîlesc numeroși chirpici arși. Nu s-a putut încă delimita forma vreunei locuințe, dar, după armătura de nuielă a unor bucăți de chirpici și a unui colț de perete, se poate deduce o formă rectangulară. Vetrele au lipitura direct pe pămînt, crusta lor fiind subțire și sfărîmicioasă. În unele cazuri se observă refaceri ale vetrelor (de ex. trei vetre suprapuse în suprafața A, secțiunea IV). În secțiunile alăturate VIII și III ale suprafeței A s-a găsit un complex

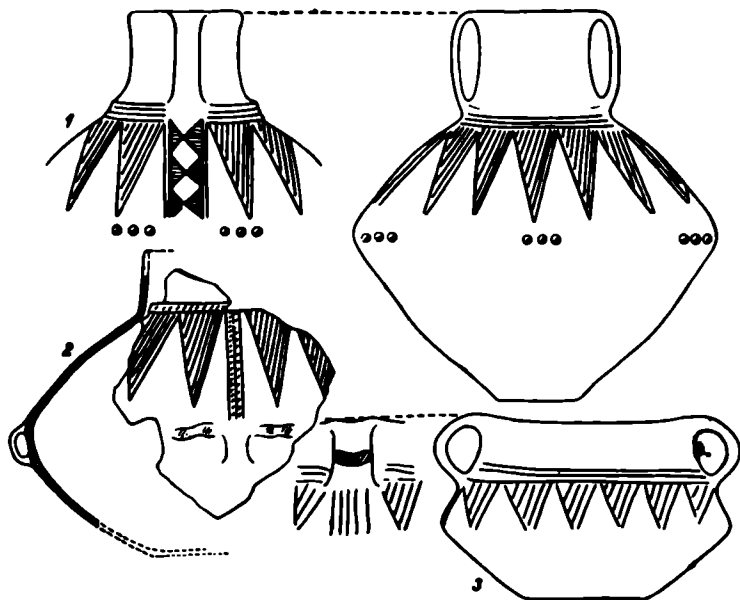

Fig. 4. — Ceramică de la Costișa: cultura Costișa.

de 16 vase *in situ*, răspîndite printre resturile incendiate ale unei locuințe, a cărei podină de lut prezenta întinse petice arse (fig. 2).

Ceramica, lucrată din pastă cafenie de bună calitate, cu cioburi mărunț pisate ca degresant, prezintă de multe ori lustruirea pereților exteriori și, uneori, și a celor interiori. Se întîlnește și o specie de ceramică mai grosolană, dar și în acest caz arderea este bună, pereții vaselor fiind consistenți și rezonanți.

S-au descoperit următoarele forme:

Mai întîi, ceașca pîntecoasă cu două tortițe, uneori ușor suprainălțate (fig. 4/3). Este cea mai frecventă și este totdeauna ornamentată. Remarcăm o variantă cu decorul foarte îngrijit, avînd cele două tortițe suprainălțate cu secțiunea de *ansa lunată*, iar pe fund prezentînd o adîncitură concavă (fig. 5/3). Trebuie de asemenea să amintim numărul mare de miniaturi reprezentînd diferite variante ale acestei forme.

Un alt tip de vas des întîlnit este amfora. De fapt este vorba de o ceașcă cu gîtul înalt, cu tortițe late alăturate de gît. Se întîlesc amforete mici, aproape miniaturale, fin lucrate (fig. 5/4) și amfore mari (fig. 4/1) care, așa cum s-a constatat într-un caz, erau îngropate în pămînt pînă la mijloc. Mai rar întîlnim amforele cu tortițe tubulare dispuse în zona de maximă grosime a pîntecelui (fig. 4/2).

Singura formă a ceramicii de uz casnic, mai grosolană, este strachina tronconică, cu pereții uneori ușor curbați (fig. 5/2), care are uneori dimensiuni mari. Din margine se desprind în jos două tortițe tubulare, a căror îmbucătură superioară se prelungește de-a lungul zonei de dedesubtul buzei cu un scurt briu alveolar. Aceste vase au suprafața exterioară decorată cu trăsături neregulate de mătură.

Decorul ceramicii este puțin variat în motive. Aproape pretutindeni întâlnim triunghiurile hașurate incise, cu vârful în jos, dispuse pe umărul vaselor și având baza pe o bandă de linii orizontale din jurul gâtului (fig. 4/3). Acest decor se întrerupe în dreptul torții, fiind înlocuit, fie cu un grup de linii scurte verticale, spațiul dintre ele fiind uneori umplut cu puncte (fig. 4/2), fie printr-o serie de triunghiuri mici, alternativ hașurate, dispuse între două linii verticale (fig. 4/1). Deseori ornamentul triunghiular de pe umărul vaselor alternează cu benzi verticale umplute cu un șir de împunsături. La amforele mari banda din jurul gâtului este uneori accentuată de unul sau mai multe briuri în relief (fig. 4/1). Mai rar triunghiurile de pe umăr sint înlocuite cu simple benzi scurte verticale (fig. 5/5). La foarte puține vase se întâlnesc șiruri de puncte de-a lungul laturilor triunghiurilor sau în jurul marginii (fig. 5/4).

În rest se găsesc cuțite curbe de piatră. Nu s-a putut preciza dacă cele câteva topoare cu gaură de înmănușare, între care unele cu extremitatea cefei bulbară, precum și câteva piese de aramă, între care un pumnal cu limbă de miner și un cuțitaș, aparțin acestui nivel sau locuirii ulterioare. Restul inventarului este constituit din fusaiole, greutate de lut și linguri de lut.

Există numeroase indicii pentru existența a două niveluri monteoriene succesive. De cele mai multe ori materialul respectiv n-a putut fi atribuit cu precizie unuia sau altuia din aceste niveluri, pavimentele de bolovani nefiind destul de dense pentru a împiedica tulburarea cioburilor prin tasare, prin alunecări de teren și prin marele număr de galerii de rozătoare. Trebuie subliniat că locuirea monteoriană s-a concentrat și mai aproape de marginile acropolei, încît zona în care s-au făcut observațiile stratigrafice mai bogate a fost destul de redusă (max. 4–6 m lungime).

Ca resturi de locuințe monteoriene, nu s-au găsit decît pavimente de bolovani, dintre care cel de deasupra este cel mai bine păstrat și mai dens. Vetrele primului nivel Monteoru au lipitura așezată pe un strat de cioburi ce se sprijină la rîndul lui pe un strat de prundiș și de bolovani mari. Lipitura celor din nivelul superior face priză direct cu pavimentul de bolovani de la baza nivelului. Vetrele sînt circulare, avînd un diametru variînd între 0,80 și 1,20 m. Crusta este groasă și consistentă.

Nivelul inferior nu a fost surprins niciodată izolat, fiind permanent suprapus de pavajul de bolovani al nivelului următor; vetrele celor două niveluri se suprapun (vezi exemplul din secțiunea III, citat mai sus).

Materialul prezintă o varietate destul de mare. Formele principale sînt: ceașca cu două torți cu șa, de cele mai multe ori și cu prag, de diferite dimensiuni, decorată

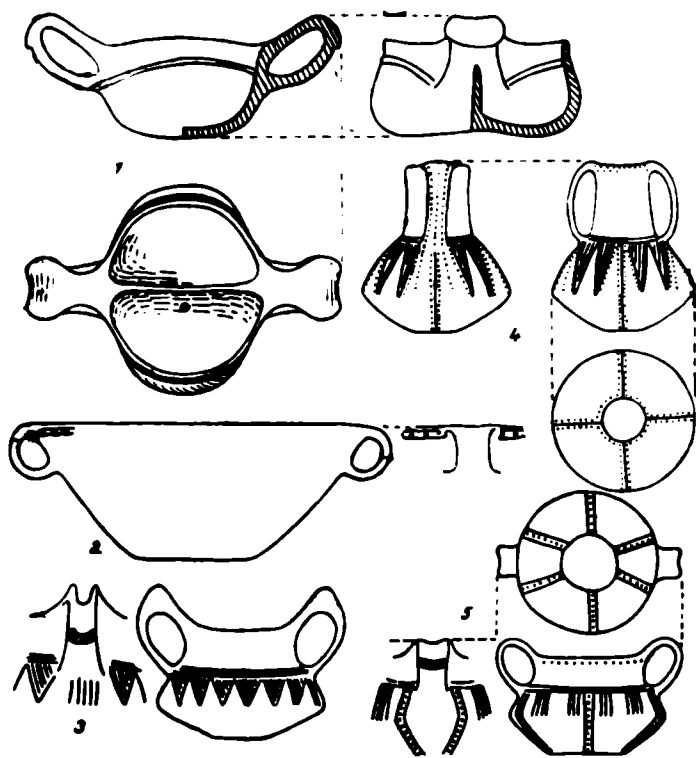

Fig. 5. — Ceramică de la Costișa: 1, cultura Monteoru; 2–5, cultura Costișa.

cu linii în relief sau incise în jurul gitului (fig. 5/1); o asemenea ceașcă are în interior un perete despărțitor cu un orificiu la mijloc; askos-uri; vase « de ofrandă » (fig. 3/4); vase mari pîntecoase cu marginea răsfrintă brusc lingă buză sau cu profilul marginii în unghi ascuțit foarte accentuat; vase cu deschizătura gurii largă, în formă de căldare; boluri tronconice cu marginea evazată și uneori perforată, care puteau servi drept capac. Decorul este realizat fie printr-una sau mai multe linii reunite în bandă, în relief, fie prin benzi incise.

După decor, forme și poziția pragului la torțile ceștilor, considerăm că materialul aparține fazelor mijlocii ale culturii Monteoru. Decorurile în relief se referă la faza I C₂, cele cu incizii la faza I c₁ de la Monteoru, iar linia în relief în formă de fulger de pe vasul ofrandă citat mai sus (fig. 3/4) amintește faza I b¹. Deosebirile se datoresc faciesului local moldovean al culturii Monteoru². Materialul monteorian nu a putut fi distribuit stratigrafic într-o cantitate care să permită o periodizare amănunțită.

Din observațiile făcute rezultă că materiale avînd decoruri diferite, I c₂, I c₁, sau I b se găsesc asociate atît în nivelul inferior cît și în cel superior. Putem spune deci că, purtătorii culturii Monteoru au venit la Costișa cel mai devreme în faza I c₂, care poate fi astfel considerată ca *terminus post quem*, dar mai-probabil într-o vreme corespunzînd fazei I C₁ sau I b de la Monteoru³.

ALEXANDRU VULPE ȘI MIHAI ZAMOȘTEANU

РАСКОПКИ В КОСТИШЕ

РЕЗЮМЕ

Поселение в Костише (р-н Бухуши, обл. Бакэу) находится на верхней террасе долины реки Бистрицы, отрезанной крутыми обрывами с юга и севера. Переход, связывающий стоянку с остальной частью террасы, был перерезан в бронзовом веке двумя оборонительными рвами (рис. 1, рвы 2 и 3). Третий защитный ров был также выкопан в бронзовом веке поперек склона вокруг поселения (рис. 1, ров 1).

Раскопки¹ выявили у основания докукutenский слой, в котором обнаружили *спорадическое* обитание культуры Кукутени А₁ (=Извоаре II₂). Наиболее интересные наблюдения относятся к бронзовому веку, к которому восходят два слоя.

Один из них относится к новой культуре, которую автор называет культурой Белопотоцко-Костишской из-за очевидной аналогии с открытиями в Билом Потике (Бяли Поток) в Западной Украине. Второй слой принадлежит к средней фазе культуры Монтеору. Оба слоя перекрываются несколько раз. Например, настил из булыжников с материалом культуры Монтеору перекрывает комплекс обитания культуры Костиша (рис. 2), который таким образом оказывается более древним.

К докукutenской культуре относятся предметы, изображенные на рис. 3 1—3. Характерными формами культуры Костиша являются: чаша с двумя ручками (рис. 4/3), небольшая амфора или амфора с двумя ручками (рис. 4/1 и 4/4), шаровидная амфора с двумя небольшими ручками на тулове (рис. 4/2), грубые сосуды для домашнего обихода средней величины (5.2). Орнамент почти исключительно состоит из врезанных заштрихованных треугольников, расположенных вершиной книзу на плече чаш и амфор. Редко встре-

¹ Informație de la I. Nestor. Asupra culturii Monteoru cf. rapoartele preliminare I. Nestor și Eug. Zaharia, in *SCIV*, I, 1, 1950, p. 53; II, 1, 1951, p. 59; IV, 1—2, 1953, p. 69; VI, 3—4, 1955, p. 497; pentru cercetările mai vechi, cf. I. Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, in *22.BerRGK*, 1933 și idem, in *Raport asupra activității științifice a Muzeului Național de anticbirii în 1942—1943*, București, 1944, p. 20—29.

² Alex. Vulpe, *Contribuție la periodizarea epocii bronzului în Moldova*, în *Dacia*, N.S., V (sub tipar).

³ *Ibidem*. În valea Bistriței s-au mai identificat așezări aparținînd culturii Costișa, la Piatra-Neamț (Vezi *Materiale*, VI, p. 366 și fig. 7/2); Frumușica (Bodești) (C. Mătașă, *Frumușica*, 1946, p. 67, fig. 24), Bălănești (periegheză M. Zamoșcanu) și Calu (R. Vulpe în *Dacia*, VII-VIII. 1937—1940, p. 41, fig. 27/7—11).

частся врезанный орнамент как на рис. 5/5. Для культуры Монтеору характерны чаши с ручкой с уступом (рис. 5/1), жертвенные сосуды (рис. 3/4), большие сосуды с выпуклым туловом и отогнутым краем и аскосы. Орнаменты рельефные (рис. 3/4) или врезанные (рис. 5/1). Пропорция между рельефными и врезанными орнаментами приблизительно равная, обычно они представляют тот же вид орнамента.

В культуре Монтеору рельефные орнаменты характерны для фазы Ic2, врезанные — для фазы Ic1. В Костише они постоянно находятся вместе (прим. 1 и 2 стр. 6). Носители культуры Монтеору прибыли в Костишу не раньше фазы Ic2 (*terminus post quem*), вероятнее всего в эпоху, соответствующую фазе Ic1, или I b культуры Монтеору.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — План поселения в Костише.

Рис. 2. — Часть разрезов VIII и III: а) настил из материала Монтеору (0,25—0,35); б) остатки жилища культуры Костиша.

Рис. 3. — Керамика из Костиши: 1—3, докукутенской культуры; 4, жертвенный сосуд с рельефным орнаментом культуры Монтеору.

Рис. 4. — Керамика из Костиши: культура Костиша.

Рис. 5. — Керамика из Костиши: 1, культура Монтеору; 2—5, культура Костиша.

LES FOUILLES DE COSTIȘA

RÉSUMÉ

La station de Costișa (district de Buhuși, rég. de Bacău) est située sur la terrasse supérieure de la rive gauche de Bistrița, et protégée au nord et au sud par des pentes escarpées. La portion de terrain qui relie le site au reste de la terrasse a été coupée, pendant l'âge du bronze, par deux fossés de défense (fig. 1, fossés 2 et 3). Un troisième fossé de défense a été creusé, toujours pendant l'âge du bronze, à mi-hauteur de l'escarpement, tout autour du site (fig. 1, fossé 1).

Les fouilles faites par les auteurs ont révélé l'existence de plusieurs couches de culture: une couche précucuténiennne, au-dessus de laquelle on rencontre des traces d'habitation *intermittente* de la civilisation de Cucuteni A₁ (= Izvoare II₂); puis deux couches appartenant à l'âge du bronze, celles qui ont donné lieu aux observations les plus intéressantes.

L'une de ces couches correspond à une civilisation nouvelle, que les auteurs, vu des analogies remarquables avec les découvertes de Bilii Potik (Bialy Potok) d'Ukraine occidentale, ont nommée civilisation de Bilii Potik-Costișa. L'autre appartient à la phase moyenne de la civilisation de Monteoru. Les deux couches se superposent à plusieurs reprises. C'est ainsi que les pavages en grosses pierres, de type Monteoru, recouvrent des ensembles d'habitation de la civilisation Costișa (fig. 2), qui est donc plus ancienne.

La civilisation précucuténiennne est représentée par les objets de la fig. 5/1—3. Les formes caractéristiques pour la civilisation Costișa sont: la tasse à deux anses (fig. 4/3), la petite amphore à deux anses (fig. 4/1 et 4/4), l'amphore globulaire à deux petites anses sur la panse (fig. 4/2), des vases d'usage domestique de facture grossière et de différentes dimensions (fig. 5/2). La décoration consiste presque exclusivement en triangles hachurés et incisés, pointant en bas, placés sur l'épaule des tasses et des amphores. Ce n'est que rarement que l'on rencontre une décoration incisée telle que celle de la fig. 5/5. Les pièces caractéristiques pour la civilisation de Monteoru sont les tasses à anse présentant une ensellure et une saillie (fig. 5/1), les vases à offrandes (fig. 3/4), les grands vases pansus, à rebord évasé, les askos. La décoration est en relief (fig. 3/4) ou incisée (fig. 5/1), ces deux techniques, que l'on rencontre aussi fréquemment l'une que l'autre, représentant habituellement les mêmes formes décoratives. A Monteoru, la décoration en relief est caractéristique pour la phase Ic2, celle à incision pour la phase Ic1. A Costișa, elles apparaissent toujours associées (voir notes 1 et 2, p. 6). Les por-

teurs de la civilisation de Monteoru sont venus à Costișa au plus tôt au cours de la phase I_{c3} (qui constitue un *terminus post quem*) ou, ce qui paraît plus probable, à une époque correspondant à la phase I_{c1} ou I b de Monteoru.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Plan du site de Costișa.

Fig. 2. — Portion des sections VIII et III: a) pavage et matériaux Monteoru (0,25—0,35); b) restes d'une habitation Costișa (0,50).

Fig. 3. — Céramique de Costișa: 1—3, civilisation précucuténienne; 4, vase d'offrande à décor en relief, civilisation de Monteoru.

Fig. 4. — Céramique de Costișa: civilisation de Costișa.

Fig. 5. — Céramique de Costișa: 1, civilisation de Monteoru; 2—5, civilisation de Costișa.